

Člověk a svět

I. přednáška

Svatodušní svátky - znamení pro nepomíjivost našeho Já

Rudolf Steiner

GA 169

Vánoce, Velikonoce a svatodušní svátky v jejich vztahu k Zemi, kosmu a k Duchu vše pronikajícímu a jako zvláštní znamení pro tělo éterické a astrální a pro nepomíjivé Já člověka. Nutnost nového oživení myšlení ve vývoji lidstva. K charakteristice situace v duchovním životě současnosti. Obtíž Hermanna Bahra dospět k duchovní vědě.

Herman Grimm, Richard Wahle.

Milí přátelé!

Nejprve vzpomeňme na ty, kteří stojí venku na polích historických událostí:

*Duchové Vašich duší, působící strážci!
Vaše perutě kéž přinesou
prosebnou lásku našich duší
pozemským lidem svěřeným Vaší ochraně.
Aby spojena s Vaší mocí
naše prosba pomáhajíc zářila
duším, které v lásce hledá!*

A vzpomeňme na duchy těch, kteří již prošli následkem těchto událostí branou smrti:

*Duchové Vašich duší, působící strážci!
Vaše perutě kěz přinesou
prosebnou lásku našich duší
sférickým lidem svěřeným Vaší ochraně.
Aby spojena s Vaší mocí
naše prosba pomáhajíc zářila
duším, které v lásce hledá!*

A duch, kterému se snažíme přiblížit svým duchovním poznáním, který prošel mystériem Golgaty pro spásu Země, pro svobodu a pokrok lidstva, ten necht' je s Vámi a s Vašimi těžkými povinnostmi.

Milí přátelé!

Abychom snad v této osudové době pozorovali svatodušní událost v obyčejném smyslu jako v dřívějších dobách, nezdá se mi v této době tak zcela přiměřené, neboť žijeme právě v době těžkých zkoušek, a tu není možné stále hledat pouze povznášející pocity, které zahřívají naši duši, jelikož přece nemůžeme ani na okamžik zapomenout, máme-li správný a pravý cit, na velkou bolest a utrpení doby, jelikož je v jistém smyslu dokonce egoistické chtít na tuto bolest a na toto utrpení zapomenout a jen se jaksi oddávat povznášejícím pozorováním, zahřívajícím duši. Proto bude dnes přiměřenější hovořit o některých věcech, které mohou této době posloužit; posloužit tak, jak jsme to viděli z takových různých pozorování, která jsme zde v poslední době konali. Pozorovali jsme, jak lze již v duchovním uspořádání nalézt mnoho důvodů pro to, že nyní žijeme v tak těžké době utrpení, a jak je velmi nutné myslet na to, aby se pracovalo ve vývoji lidské duše v příslušné době tak, aby lidstvo mohlo jít vsříc dobám lepším. Ale chtěl bych vyjít přece alespoň z některých myšlenek, které zaměřují naši mysl nato, co je míněno Svatodušními svátky.

Existují tři významné svátky v ročním koloběhu - Vánoce, Velikonoce, Svatodušní svátky. A neotupil-li člověk svoje city tak, jako většina současných lidí, pro to, co je takovými svátky míněno ve smyslu vývoje lidstva a světa, musí cítit mohutný rozdíl u těchto trojích svátků. Vyjadřují se i ve vnější symbolice těchto svátků tato rozdílná citění. Vánoční svátky jsou slaveny především jako svátky radosti pro děti, v nichž v našich dobách (tak tomu nebylo vždy) hraje velkou úlohu vánoční strom přinesený z přírody do domácnosti; je přinesen z přírody zasněžené a naplněné ledem. Vzpomínáme přitom na vánoční hry které jsme právě v našem kruhu často pěstovali, které pozvedaly v této době po staletí nejprostší lidskou mysl, když ji zaměřovaly k tomu velkému, co se stalo tím, že se jednou během zemského vývoje narodil v Betlémě Ježíš z Nazaretu. Narození Ježíše - to je svátek, na který se napojil zcela přirozeně svět pocitů, který se zrodil z Lukášova evangelia, jež je nejlidovějším a nejsnáze pochopitelným evangeliem. Vánoce jsou tedy svátkem toho, co je nejobecněji lidské, srozumitelné (alespoň do jisté míry) pro dítě, srozumitelné pro člověka, který si

uchoval svou dětskou mysl, a přece vnášející do této dětské mysli něco velkého, něco nesmírného, co tím přijímáme do vědomí.

Vidíme potom slavit Velikonoce, které nás vedou k bráně smrti, přestože jsou slaveny v procitající přírodě. Jestliže Vánoce mají v sobě mnoho milého, mnoho toho, co hovoří nejobecnějším způsobem k lidskému srdci, pak mají Velikonoce v sobě něco nekonečně vznešeného. Něco nesmírně veliké ho musí pronikat lidskou duší, která dovede slavit Velikonoce správným způsobem. Jsme vedeni k nesmírně velké ideji, že sestoupila dolů božská bytost, vtělila se v lidském těle a prošla smrtí. Celá záhada smrti a uchopení věčného života duše ve smrti, celá tato vznešenost předstupuje před naši duši velikonočními svátky.

Zcela hluboce můžeme pocítovat tyto sváteční doby jen tehdy, když si vzpomeneme na četné věci, které se nám mohou přiblížit právě duchovní vědou. Uvažme jen, jak těsně souvisí vánoční svátky ve všech představách, jak souvisí se všemi svátky o narození Spasitele, které byly vůbec kdy ve světě slaveny! Souvisí se svátkem Mithrovým - Mithra je zrozen ve skalní jeskyni, což svědčí o niterných souvislostech s přírodou. Vánoce se také symbolizují ve vánočním stromku a narození Ježíše nás také vede v představách k něčemu bezprostředně přírodnímu, ale toto narození Ježíše, s nímž se pro nás pojí tak mnoho z duchovní vědy, v sobě obsahuje i mnoho duchovního. A jestliže si vzpomeneme, jak jsme již častěji říkali, že duch Země vlastně v zimním období procítá, že je nejčilejší v oné době, v níž se zevní příroda jeví jako spící a zamrzlá, můžeme si říci, že jsme uváděni právě Vánoce jako elementární přírody, že když se zapalují vánoční svíčky, jeví se nám Vánoce jako symbol toho, jak duch procítá v temnotě zimní přírody, duch v přírodě. A chceme-li uvést Vánoce do vztahu k člověku, potom musíme říci: Buďme pamětliví především toho, čím člověk souvisí s přírodou, zvláště tehdy, když se od přírody duchovně oddělil, jako když ve spánku vystoupil duchovně ve svém Já a ve svém astrálním těle vzhůru do duchového světa. Jeho tělo éterické zůstává jako duchovní článek vázáno na zevní fyzické přírodní tělo a představuje právě to, co je v něm elementární povahy, co je v něm elementárního; to ožívá v nitru Země, když je zahalena do zimní strnulosti. Řekneme více, než pouhé přirovnání, řekneme hlubokou pravdu, milí přátelé, když řekneme: Vánoce jsou vedle všeho ostatního současně znamením toho, že člověk má éterickou, elementární stránku své bytosti, že má éterické tělo, jímž souvisí s elementarností přírody.

Jestliže shrnete všechno to, co bylo řečeno během těchto četných let o po-zvolném ochabování a utlumování sil lidstva, můžete dospět k myšlence, jak blízko mají vlastně všechny síly, které žijí v našem astrálním těle, k tomu, čím jsou pro člověka utlumující, smrtonosné události. Tím, že musíme během svého života vytvářet své astrální tělo, že v něm musíme přijímat duchovno, tím do sebe vnášíme zárodky smrti. Je zcela nesprávné se domnívat, že smrt souvisí se životem jen zevním způsobem. Souvisí s ním (jak už bylo v našem kruhu častěji řečeno) způsobem nejniternějším. A náš život, jaký je, je jen proto takový, protože můžeme umírat tak, jak umíráme. To souvisí u člověka s celým vývojem jeho astrálního těla. Je to opět více, než srovnání, když říkáme: Svátky velikonoční jsou symbolem pro všechno to, co souvisí s astrální

stránkou člověka, s onou stránkou, již se člověk v každém spánku vzdaluje od svého fyzického těla a vstupuje do onoho světa, z něhož sestoupila dolů ona duchovně-božská bytost, která sama prodělala smrt skrze Ježíše z Nazaretu. Kdybychom hovořili v době, v níž je smysl pro duchovno více živý, než v naší době, tak bychom, milí přátelé, přijímali to, co jsem právě řekl, již jako skutečnost, zatímco v naší době je to bráno více jako pouhá symbolika. A nahlédli bychom, že právě ustanovením vánočních a velikonočních svátků je také míněno toto: Dát lidstvu znamení a připomínku toho, že člověk nese ve svém těle éterickém a ve svém těle astrálním určité duchovno. Jen jsou tyto věci v našich dnech zapomenuty. Vyjdou opět na povrch, když se lidstvo rozhodne získat pro takové duchovní věci porozumění.

Nosíme v sobě jako duchovno mimo tělo éterické a astrální především své Já. Známe komplikovanou povahu tohoto Já. Víme také, jak jsou vnitřní síly tohoto Já, které kráčí od inkarnace k inkarnaci, jak jsou síly tohoto Já samy budující a tvořící v tom, co my s každou novou inkarnací jaksi přitahujeme. V tomto Já povstáváme z každé smrti znovu k přípravě pro novou inkarnaci. Toto Já je také tím, co nás činí individuální bytostí. Jestliže můžeme říci, že nám naše tělo éterické reprezentuje v jistém smyslu to, co souvisí s narozením, co souvisí s elementárními silami přírody, a jestliže můžeme říci, že nám naše astrální tělo symbolizuje působení smrtonosné, které souvisí s vyšším duchovnem, pak musíme říci, že nám naše Já reprezentuje naše stále znovu povstávání v duchovnu, naše znovuožívání v duchovnu, v celém duchovním světě, který není ani přírodou, ani světem hvězdným, nýbrž tím, co proniká vše.

Rovněž tak, jako můžeme Vánoce uvádět v souvislost s tělem éterickým, Velikonoce s tělem astrálním, můžeme uvádět v souvislost Svatodušní svátky s Já jakožto svátky, které nám reprezentují nepomíjivost našeho Já, které jsou znamením pro tento nepomíjivý svět našeho Já, které jsou současně znamením pro to, že my jako lidé se neúčastníme jen všeobecného života přírodního, neprocházíme pouze úmrtími, nýbrž že jsme jako lidé nesmrtelné individuální bytosti, vždy znovu povstávající.

Jak to vlastně krásně dochází výrazu v rozvíjení svátečních idejí! Pomyslete si: Vánoce jsou zcela bezprostředně v souvislosti s událostmi zemskými, navazují na zimní slunovrat, to znamená na dobu, v níž je Země zahalena do nejhlubší temnoty. Vánoce jsou jaksi podřízeny zákonitosti zemského bytí, když jsou noci nejdlejší a dny nejkratší, když je Země ztuhlá, tu se stahujeme do sebe a hledáme duchovno, nakolik toto duchovno žije v Zemi. Tedy jsou to svátky, které jsou jaksi vázány na ducha Země. Vánoce se nám stále znovu připomíná, jak náležíme jako pozemští lidé Zemi, jak musel Duch sestoupit z výšin světa dolů a musel přijmout lidské tělo, aby byl s dětmi Země sám dítětem Země. Jinak je tomu, milí přátelé, s Velikonoce.

Velikonoce jsou vázány na vztah Slunce a Měsíce, na první neděli po jarním úplňku, jež následuje po jarní rovnodennosti. Tedy jsou Velikonoce postaveny do vzájemného vztahu Slunce a Měsíce. Vidíme tudíž, jak podivuhodně jsou Vánoce vázány na pozemskost a Velikonoce na kosmos. Vánoce se nám jaksi připomíná to, co je nejposvátnější na Zemi, Velikonoce zase to, co je nejposvátnější na nebi.

Obdivuhodně krásným způsobem se spojila myšlenka pro křesťanské Svatodušní svátky s něčím, co je ještě nad hvězdami. Všeobecný duchovní světový oheň, který se

individualizuje a snáší dolů v ohnivých jazycích na apoštoly - to je oheň, který není ani pouze nebeský, ani pouze pozemský, ani pouze kosmický, ani pouze telurický. Je to oheň, který vše proniká, a současně se individualisuje a přichází ke každému jednotlivému člověku! Svatodušní svátky navazují na celý svět! Jako Vánoce navazují na Zem, jako Velikonoce navazují na svět kosmický, tak navazují Svatodušní svátky na člověka, nakolik on přijímá jiskru duchovního života ze všech světů.

To, co je dáno lidstvu všeobecně, když Bohočlověk sestupuje dolů na Zem, vidíme jaksi připraveno pro každého jednotlivého člověka v ohnivém jazyku Svatodušních svátků. Tento ohnivý jazyk reprezentuje to, co je v člověku, ve světě a ve hvězdách. Tak nabývají Svatodušní svátky právě pro toho, kdo hledá duchovno, zvláště hluboký obsah, neboť nás stále znovu vybízí, abychom jej hledali. Mohl bych říci, že v naší době je zapotřebí brát tyto myšlenky, tyto sváteční myšlenky ještě o něco hlouběji, než je lidé jinak berou. Neboť bude mnoho záviset na tom, jak hluboce můžeme brát takové myšlenky, to, jakým způsobem opět vyjdeme ven z bolestně skličujících událostí této doby. Duše se budou muset vypracovat z toho ven, to cítíme již dnes. Řekl bych, že právě ten, kdo přistoupil k duchovní vědě, měl by spolucítit zvýšenou měrou tuto nutnost doby, která se může vyjádřit jako nutnost oživit opět duchovní život, vyjít ven z materialismu. Ven z materialismu vyjdeme jen tehdy, když je dobrá vůle k tomu, rozdmýchat v sobě duchovní oheň, slavit jaksi Svatodušní svátky vnitřně, brát je vnitřně vážně.

Viděli jsme v pozorováních, posledně zde konaných², jak je lidstvu právě následkem dobových poměrů stále více zatěžko nacházet dnes v této oblasti to, co je správné. Máme zde síly, které nelze dost obdivovat, ale pro něž nelze nalézt dost citů, aby se jim vyšlo vstříc. Ale jsou-li jednou city pro duchovno tak nutné, potom již shledáme, jak je nutné, aby lidská duše mohla slavit tyto vnitřní Svatodušní svátky, aby lidská duše na tyto vnitřní Svatodušní svátky nezapomněla. Dnes se to stává lidem obtížným. Vidíte, nikoli vy, milí přátelé, kteří jste se po léta účastnili těchto pozorování, ale jiní by se mohli snadno domnívat, že snad spočívá v mnoha z těchto věcí, které zde byly v posledních letech přednášeny, něco hypochondrického, něco jako záliba v kritizování! Nezdá se mi, že by tomu tak bylo, nýbrž připadá mi naopak nutné, aby se pohlíželo na takové věci, jaké jsme uváděli v posledních pozorováních, aby se jako vědělo, kde se má správně duchovně v chodu lidstva zasáhnout.

A řekl bych, že také jiní jednotlivci již vidí, na čem v naší současnosti záleží. Pěknou brožuru vydal vnuk Schillerův, Alexander von Gleichen-RuBwurm³; jmenuje se „Kulturní pověra“, byla vydána ve Fórum-Verlag v Mnichově. Při čtení této brožury jsem si musel vzpomenout na ledacos, co jsem byl nucen vám zde říci. Byl jsem přece nucen mluvit o tom, jak duchovní věda nemá zůstat pouze neživou teorií, nýbrž má vplývat do duše, takže oživuje naše myšlení, aby nabývalo skutečně na rozhledu a na pohyblivosti, aby mohlo pronikat do úkolů současnosti. Dovolte, abych právě navázal na tuto větu o oživení myšlení, o nutnosti oživit myšlení, a uvedl některé věty z brožury „Kulturní pověra“ od Alexandra von Gleichen- RuBwurma. On praví:

„Neboť jestliže na nás všech spočívá určitá část tragické viny na této strašné tragédii, je tomu tak proto, že jsme stále více ztráceli všichni v celé Evropě, i přes kulturu školy

a možnost vzdělání, samostatné myšlení. Svobodo myšlenek, marně tě žádali největší básníci ve jménu lidstva! Ochabovala jsi, odumírala jsi, klesala jsi a byla jsi jako mrtvá! Nesvobodně jsme papouškovali, spoutána byla naše síla myšlení, ochromena a unavena. Měli jsme čas na všechno možné, na radovánky a ctižádost, jen ne na vlastní myšlení. Dokonce zde “ (povšimněte si, to neříkám já, to říká Gleichen-RuBwurm, Schillerův vnuk) „, v někdejší zemi myslitelů byla myšlenka vznešeným cizincem, ojedinělým hostem vítaným s nelibostí. Ctení a psaní nám neprospěje, ba dokonce škodí, když neumíme myslet. V poslední době vše směřovalo k tomu, abychom si odvykli myslet. Naše výchova, umění, zábava, práce, pospolitost, cestování a život doma, vše bylo vhodné k tomu, abychom odvykli myšlení! Pravá kultura by ale měla učit především myšlení, neboť pouhé city, instinkty nestačí, aby umožňovaly snesitelné soužití lidí mezi sebou, národů mezi sebou. K tomu je nutný zdravý, pečlivě školený politický rozum. “

A v podstatě daleko zpět sleduje Gleichen-RuBwurm tu skutečnost, že jsme se odnaučili myslet. Říká:

„Od Vídeňského kongresu 1915 vynaložily národy jistou námahu, aby se na této hvězdě zařídili jako doma. O tom svědčí nesčetné smlouvy, nejrůznější pokusy. Lidé se domnívali, že dobudou-li si ústavu, volební právo, že získají skutečnou účast na vládě a budou sami určovat svůj osud.... “ Ale potom dodává: „Bez myšlení to nejde. “ Říká to, milí přátelé, načrtává pozoruhodný obraz současnosti, na niž musíme stále myslet, na niž vlastně nemůžeme ani na okamžik zapomenout:

„Nikoli! Neprivědli jsme to ještě tak nádherně daleko, když se mohlo stát skutečnosti vše to, co si jinak vymýšleli jen básníci s připáleným mozkiem, taková bezejmenná šilená zmrť, fantastičtější, než za doby stěhování národů. Senegalští černoši vraždili naše básníky, znalci umění čistili koně, profesori pásli ovce - to vskutku není k smíchu. Divadelní ředitelé předávali telefonicky rozkazy k smrti, zbožní Indové se snažili umírat na našich bojištích korektně podle svého prastarého ritu. Umělecké stavby se hroutily v trosky a poskytovaly úkryty proti dělostřelecké palbě hodné jeskynních lidí. Milionář hladověl a bojoval s hmyzem, kdežto žebrák usedal v starém zámku k opuštěným hodovním tabulím. Pochybné existence byly rehabilitovány a nejnevinnější lidé strádali jako trestanci ve vězení a umírali tam. “ To je jaksi to, co podnítilo vnuka Schillerova, že choval myšlenku o nutnosti oživit myšlení. Nemohu však nalézt v jeho brožurě ani v jeho ostatních spisech, že směřuje k tomu, aby hledal správné zdroje, z nichž by se oživilo myšlení.

To ale vůbec není v současnosti snadné, slavit v duši Svatodušní svátky, to opravdu není v současnosti snadné. Podívejte, zde mám knihu jednoho muže, který se v poslední době zcela poctivě namáhal, aby porozuměl dokonce Goethovi, nakolik to právě mohl nalézt ve svých možnostech; ano, dokonce se poctivě namáhal přiblížit se poněkud naší duchovní vědě. A právě tento muž, jenž se v posledních letech poctivě namáhal pochopit Goetha a jenž je nesmírně šťasten, že začíná Goetha chápat, právě tento muž je velmi, velmi charakteristický svými obtížemi, které dnes člověk má, aby se vpravil do nějakého duchovního života, ačkoli tento muž, milí přátelé, předtím napsal devět románů, čtrnáct divadelních kusů a devět knih eseji. Nyní říká v poslední

knize, jež je devátou knihou eseji, že je rád, že se konečně přiblížil ke Goethovi natolik, aby se mu pokusil porozumět. A můžeme vidět z této deváté knihy eseji, že se poctivě snaží Goetha pochopit. Ale považte přece, co to vše znamená, že onen muž, který napsal tolik románů, tak mnoho divadelních kusů, který je docela známým mužem, ve svém padesátém nebo jednapadesátém roce doznává, že teprve dospěl k tomu, aby poněkud chápal Goetha. To je významná skutečnost. Nuže tato jeho nejnovější kniha má titul „Expresionismus“ a muž, který ji napsal, se jmenuje Hermann Bahr . On je tím mužem, o němž vám říkám, že se všemožně a poctivě namáhá vpravit se do knih Goethových. Napsal více, než uvedených čtrnáct divadelních her, jenže ty dřívější zapírá. Není mi nijak zatěžko hovořit o tomto muži, a to z jednoduchého důvodu, protože ho velmi dobře znám od jeho studentských let. Hleďte, to je muž, který psal o všem možném a napsal ledacos velmi dobrého, který o sobě napsal, že byl vlastně po celý svůj život impresionistou, protože se zkrátka narodil v době impresionismu. Ujasněme si několika větami, co je to vlastně impresionismus. Nechceme se nyní přít o otázkách umění, ale ujasněme si, co takový člověk, jakým je Hermann Bahr, si myslí o impresionismu. Obrátíme-li pohled ještě zpět na umění Goethovo (ale také Schillerovo, Shakespearovo - také Corneillovo, Racinovo, Dantovo, ... kam chcete!), oni všichni spatřují velikost svého umění v tom, že vnímají vnější svět a pak jej duchovně zpracovávají. V umění se jim spojuje to, co zevně vnímají, s tím, co žije v duchovnu. Umělecká díla, která jen málo hledí na to, co je spojením ducha s přírodou, neuznával Goethe vůbec za umělecká díla. Ale pak vystoupilo do popředí to, čemu se říkalo impresionismus. Hermann Bahr vyrostl s impresionismem a sám byl vědomě impresionistou. Když posuzoval malby (však napsal mnoho ve svých esejích o malířství), posuzoval je ze stanoviska impresionismu. Když o tom sám psal, chtěl být impresionistou. Svým způsobem jím byl, svým způsobem jím je. Nu, co rozumí takový člověk pod impresionismem v umění? To, že má vlastně náramný strach z toho, aby nepřidával ze své duše něco k tomu, co poskytuje zevní dojem z přírody. Ano, jen nic nepřidávat z vlastní duše! Ale hudba by potom přece vůbec nemohla vznikat - ale hudbu on vylučuje. Také architektura by se nemohla uskutečňovat. Architektura a hudba nemohou tedy být nikdy čistě impresionistické. Ale v malířství, v básnictví - tu to již jde. Tedy vyloučit pokud možno to, co dává duše sama! Proto se impresionistické malířství snažilo podat jaksi obraz něčeho v okamžiku, kdy se člověk na to ještě vůbec pořádně nepodíval, kdy ještě vůbec nijak nezpracoval vnitřně ten dojem. Hledět, ale zachytit to co možná ještě předtím, než člověk něco ze sebe k tomu obrazu přidal - to je impresionismus! Ovšemže byl tento impresionismus pojímán nejrůznějšími způsoby, ale takový přece jen v podstatě je.

Hermann Bahr je člověkem (jak už jsem to řekl jednou v Berlíně při veřejné přednášce, který vždy vystupuje s největším entusiasmem pro to, co pokládá za správné, za správné v tom okamžiku. Například byl Hermann Bahr nejdříve, když přišel na vysokou školu ve Vídni, velice, velice zaujat pro socialismus, byl pro socialismus unesen, byl jedním z nejžhavějších sociálních demokratů, jaké si jen můžeme představit. V jednom ze zapíraných dramát „Noví lidé“, napsaném ze

socialistického stanoviska (nemyslím, že je dnes ještě k dostání), jsou sociálně-demokratické řeči, které pronášejí muži i ženy, řeči, které se táhnou na mnoha a mnoha stránkách, to nelze vůbec na jevišti hrát. Pak se vyvinulo ve Vídni hnutí více nacionální, hnutí německy nacionální. Hermann Bahr se stal žhavým nacionalistou a napsal svůj také zapíraný „Velký hřích“. Potom dosáhl věku, poté, co byl socialistou a nacionalistou, dosáhl toho věku, kdy je člověk v Rakousku povolán k vojenské službě, a tak se stal v devatenácti letech vojákem. A stal se „žhavým“ vojákem, osvojil si zcela vojenský světový názor. Byl vojákem po dobu jednoho roku, byl Jednoročním dobrovolníkem“; nu a pak šel na krátkou dobu do Berlína. V Berlíně se stal - nikoli „žhavým Berlínanem“, to se tedy nikdy nestal, to snášel ze všeho nejméně. Ale pak šel do Paříže a tu se stal žhavým přívržencem Maurice Barrèse a podobných lidí, stal se také žhavým boulangistou - Boulanger hrál tehdy velkou úlohu. A nechtěl bych vyhrabávat staré věci a nechtěl bych vám proto také vyprávět, jaké žhavé boulangistické dopisy psal tehdy z Paříže nadšením uchvácený Hermann Bahr. Pak šel do Španělska a zahořel pro španělskou kulturu, zahořel tak silně, že psal články proti marockému sultánovi a proti podlosti, kterou spáchal vůči španělské politice. Pak se opět vrátil do Berlína a pracoval zde krátce jako redaktor ve „Freie Bühne, nestal se ale žhavým Berlínanem... Potom objevil postupně, v jednotlivých stadiích - Rakousko! Pochází přitom z Lince! Ale předtím šel ještě do Petrohradu a napsal svou knihu o Rusku a stal se žhavým Rusem. Když se vrátil, objevoval Rakousko v nejrůznějších částech, ve všech kulturních vrstvách atd. Vždy velmi duchaplně, opravdu s plností ducha. A byl opravdu vždy velmi uchvácen, a co viděl, podával tak, že to duchovně dále nerozpracovával, nýbrž podával jen první dojem. Inu pomyslete si, to jde přece také docela dobře, podávat v tom všem jen první dojem. Socialista - a nic, vůbec nic dál, než jen první dojem; německý nacionalista - nic dále, než první dojem; boulangista - jen první dojem; Španěl, Rus atd. A pak vyhledal různé sféry rakušanství! Mimořádně zajímavý úkaz v našem duchovním životě, o tom nelze pochybovat! A nyní dosáhl věku padesáti let a náhle se u něj vynořuje expresionismus, opak impresionismu.

Hermann Bahr přednáší již po řadu let v Gdaňsku. Má totiž velmi rád obyvatele Gdaňska. Tvrdí, že když před nimi mluví, prý mu vnukají obzvláště duchaplné myšlenky, což prý není jinak v žádném německém městě, jako právě v Gdaňsku. Odtud byl také vyzván, aby mluvil o expresionismu. Ale on byl po celý život impresionistou! Teď si musíme domyslit, co to pro Hermannu Bahra znamenalo, není-liž pravda. Byl po celý život impresionistou, teprve nyní se v něm vynořuje expresionismus. Když byl zcela mladý a začínal s impresionismem, tenkrát ještě lidé nebyli impresionistickými obrazy nikterak nadšeni, nýbrž všichni šosáci (i jiní, samozřejmě) pokládali impresionistická díla za mazanice. To přece může také být v mnoha ohledech správné, ale o tom se nyní nechceme přít. Ale Hermann Bahr „hořel“, a když mu někdo řekl něco proti impresionistickému obrazu, byla to hned samozřejmě skopová šosácká hlava, která neuznává nic jiného, než to, co pochází z pradávných dob, která se nemůže vyšvihnout k pokrokům lidstva, není-liž pravda. Ano, takových

řeči mohli lidé od Hermanna Bahra slyšet mnoho. Mnoho lidí tu bylo skopovými hlavami!

Ve Vídni existovala kavárna Griensteidl. Zde se o těchto obrazech vždy rozhodovalo. Dnes již neexistuje. Byla naproti starému Malému hradnímu divadlu na Michaelově náměstí. Kraus, kterého ve Vídni nazývají také „drzým Krausem“, který vydává malé sešity, ten napsal knihu o kavárně Griensteidl, která měla mezi svými hosty v r. 1848 Lenaua, Anastasia Grůna. Když byla kavárna zbořena, napsal knížku „Zbořená literatura“. Nuže, tady mohli lidé již mnoho slyšet o vzniku impresionismu. Tady hovořival Hermann Bahr po léta o impresionismu, který se táhl jako červená nit všemi jeho proměnami. Ano, ale nyní zestárnul, a přišli expresionisté, kubisté, úturisté. I stalo se, že oni zase říkali: Impresionisté, jako je Hermann Bahr, jsou tupé hlavy skopové, které jen ohřívají minulost. Načež shledal Hermann Bahr, že se to vlastně ostatního světa vůbec tak strašně nedotýká, ale nezlobilo ho to, neboť si říkal: Vždyť jsem to v mládí sám činil právě tak, nazýval jsem ostatní skopovými hlavami a nyní jsem sám skopovou hlavou. A proč by měli ti, kteří mě nazývají skopovou hlavou, menší právo mě tak nazývat, než já, který jsem tehdy také tak nazýval druhé? Byla to tedy nepříjemná historie a nebylo samozřejmě jiného možného prostředku, když byl Hermann vybidnut z Gdaňska, který tak miloval, aby mluvil o expresionismu, než se expresionismem poněkud blíže zabývat. Tedy šlo o to, nalézt pro expresionismus nějakou správnou formulku. Já bych si skutečně nechtěl nikterak Hermanna Bahra dobírat, neboť ho mám velmi rád a chtěl bych ho v každém ohledu hájit. Slovy „mám ho rád“ minim, že ho mám velmi rád jako duchovní zjev. Ale nyní pro něho šlo o to, aby se vyrovnal s expresionismem. Není-liž pravda, když je člověk teprve padesátiletý, pak mu nestačí jako duchovně čilému člověku, aby byl pro další generaci skopovou hlavou - tedy se musí vyrovnat s expresionismem, zvláště když o něm má mluvit před posluchači v Gdaňsku, kteří mu vnukají tak dobré myšlenky. Nu, snad jste již viděli expresionistické obrazy, či kubistické, futuristické. Většina lidí říká, když je vidí: Ano, dali jsme si již líbit mnoho, ale k tomuto se již nemůžeme přidat! Hleďte, není-liž pravda: plátno - čáry - bílé, jdoucí od shora dolů - červené čáry přes ně; potom je v tom ještě něco, co nepřipomíná nějaký list nebo dům, nebo strom, nebo ptáka, ale spíše je to všechno dohromady a opět nic z toho všeho. - Ale samozřejmě, tak to říci Hermann Bahr nemohl. A co tedy měl říci, co to je? A teď přišel na to, co to vlastně je, neboť on byl skutečně hloubavým člověkem a stával se jím čím dál více skrze své různé metamorfózy. Nyní si pod vlivem inspirace z Gdaňsku řekl: Impresionisté brali přírodu, rychleji zafixovali a nijak ji vnitřně nezpracovávali. Expresionisté to činí naopak, to Hermann Bahr již pochopil. Oni na přírodu vůbec nepohlížejí! Ano, to míním zcela vážně, oni se v přírodě na nic nedívají, vidí jenom vnitřně. To znamená, že ať je v přírodě cokoli - domy, řeky, sloni, lvi, to expresionisty nezajímá, oni se dívají vnitřně. A tu si Hermann Bahr řekl: Chce-li člověk vidět vnitřně, potom musí být možné nějaké vnitřní vidění. A co učinil? Obrátil se ke Goethovi! Čte od Goetha různé věci, například toto Goethovo vyprávění: *„Měl jsem ten dar, že když jsem zavřel oči a se skloněnou hlavou jsem si myslel uprostřed zrakového orgánu nějakou rostlinu, tak nesetrvávala ani na okamžik ve své*

první podobě, nýbrž rozložila se a z jejího nitra se rozvíjely zase nové květy, květiny z barevných, a také ze zelených listů. Nebyly to žádné přirozené květiny, nýbrž fantastické, avšak pravidelné, jako ružice sochařů. “ To mohl činit Goethe, zavřel oči, myslil si květinu, a tu stála jako duchovní podoba, sama od sebe se proměňující! „Bylo nemožné fixovat toto prýšticí tvoření, trvalo však tak dlouho, jak mi bylo líbo, nesláblo a také se nezesilovalo. Totéž jsem mohl vytvářet, když jsem si myslel ozdobu nějakého pestře vymalovaného kotouče, která se rovněž stále měnila od středu k periférii, úplně jako kaleidoskopy vynalezené teprve v našich dnech. ... Zde je ve hře úkaz praohrazu, paměť, produktivní vnitřní fantasmie, pojem a idea, vše najednou, a manifestuje se ve vlastní živoucnosti s dokonalou svobodou bez úmyslu a vedení. “

Ale není-liž pravda, na toto se nedá jen tak beze všeho navazovat, pokud se člověk neseznámí blíže s Goethem a se světovým názorem idealismu a spiritualismu, to ovšem nejde. Tak se dal Hermann Bahr do studia literatury, přišel na Angličana Galtona, který sebral rozmanité statistické údaje (jak je to tam zvykem) o lidech, kteří vnitřně vidí tak, jako vnitřně viděl Goethe, jak to bylo ukázáno v jeho popisu. Vylíčil leccos a zejména se zaměřil na jednoho reverenda, který mohl vyvolat v imaginaci nějaký obraz, potom se ten obraz sám proměnil a on mohl svou vůli opět uvést obraz do původní podoby. To popisuje tento reverend velmi hezky. Hermann Bahr tyto věci sleduje a dochází postupně k tomu, že existuje něco jako vnitřní vidění.

Víte, že to, co tu Goethe popisuje (Goethe přece věděl i jiné věci), to je jen začátek vnitřního pohybování éterického těla. S takovými nejelementárnějšími věcmi se začal Hermann Bahr zabývat, aby pochopil expresionismus, protože přišel na to, že expresionismus spočívá na takovém vnitřním vidění elementárního druhu. A nyní šel dále. Četl starého fyziologa Müllera, Johannese Müllera, který popsal tak podivuhodně pěkně toto elementární vnitřní vidění v době, kdy se ještě přírodní bádání všem těmto věcem nesmálo. Tak se Hermann Bahr pozvolna propracoval ke Goethovi a shledal mimořádně podnětné Goetha číst a začít mu rozumět, a tím dospět k tomu, že existuje nějaké vnitřní vidění. Tak nyní chápal expresionismus - zde člověk nepotřebuje přírodu, zde zachycuje na plátno, co má takto v elementárním zření. Později se toto, jak jsem o tom zde již také jednou hovořil, přetvoří v něco jiného. Nevidíme-li v tom ihned geniální výkon, nýbrž prvotní začátek toho, co může přijít, tak snad budeme ty lidi správněji posuzovat, než se oni sami posuzují ve svém přečeňování. Ale Hermann Bahr to chápe a je veden k tomu, říci si s opravdu nesmírným entusiasmem: Ano, neexistuje jen zevní vidění očima, existuje vidění vnitřní! A velmi pěkná je kapitola, kterou píše o vnitřním vidění. Je nesmírně uchvácen, když objevuje u Goetha slovo „duchovní oko“, tím je zcela uchvácen. Pomysleme, jak mnoho let tohoto slova používáme. Jak jsem řekl, on se také snažil spojit se s naší duchovní vědou. Z jeho knihy vyplývá, že až dosud četl knihu Eugena Lévyho¹³), kde je líčen můj světový názor. Zdá se, že k mým knihám ještě nedospěl, ale inu co není, může být.

V každém případě je z toho patrné, že se nějaký člověk propracovává v současnosti s obtížemi k tomu, aby zaujal postoj k věcem nejelementárnějším. Uvádím to zde proto, milí přátelé, že je z toho vidět, jak je pravdivé, co jsem často říkal:

Současný člověk to má nesmírně těžké, dospět k duchovnu za tohoto dobového vzdělávání. Představte si, že člověk, který napsal deset románů, čtrnáct divadelních kusů a tak mnoho knih eseji, tak ten nakonec přichází k tomu, že čte Goetha a propracovává se jím, a pak jej konečně chápe. Vidíme na této knize, kterou napsal s nesmírnou svěžestí, jakou radost nyní prožívá. Často jsem sedával s Hermannem Bahrem a opravdu nebylo možné s ním mluvit o Goethovi, neboť tehdy byl Goethe v jeho očích samozřejmě hlava skopová, vždyť byl ze starého druhu lidí, ještě nikoli impresionistického.

Domnívám se, že musíme uvážit, jak obtížné je pro lidi, kteří vycházejí z dnešního dobového vzdělání, propracovat se k tomu nejelementárnějšímu z toho, co přivádí k duchovní vědě. Bývají to ale ti lidé, kteří mají jaksí v ruce veřejný úsudek. Například Hermann Bahr redigoval, když přišel do Vídně, týdeník „Die Zeit“, který udával ve společnosti tón. Kdyby dnes někdo tvrdil, že četní lidé, na jejichž úsudek se mnoho dává, nechápou z Goetha nic, nikdo by mu nevěřil. Proto se také v západním lidstvu nechápe cesta poznání, kterou Goethe šel, aby západní lidstvo ze svého vzdělání dospělo k duchovní vědě. (Ovšem k duchovní vědě se dá dospět i bez vzdělání.) Ale u Hermanna Bahra máme o tom živoucí důkaz, protože on sám jako padesátiletý konečně doznává, jak je šťastný, že nyní konečně chápe Goetha. A je na tom něco smutného vidět, jak je nyní šťasten, že našel to, co se nacházelo v jeho nejbližší blízkosti, když byl mladým člověkem. Má to v sobě něco tragického. Ale má to v sobě současně něco nesmírně poučného, něco nesmírně významného pro naše pochopení doby. Poučuje nás to, v jakých představách dnes žije tón udávající, tak zvaný „duchovně“ orientovaný svět - v představách, které jsou všemu duchovnímu naprosto vzdálené; jak takový člověk jako Hermann Bahr má teprve zapotřebí expresionismus, aby viděl, jak si někdo může něco představovat, nu, kdo mívá přírodu a může to dokonce malovat. Tím přichází na to, že existuje vnitřní vidění, vnitřní duchovní oko. To je dokonce nesmírně významné. To souvisí přece těsně se způsobem, jak právě dnes vyrůstají takoví literáti, umělci a takoví posuzovatelé umění.

Tím je charakteristický nejnovější román, který Hermann Bahr napsal. Román se jmenuje „Nanebevstoupení“. Z konce románu je zcela patrné, že u Hermanna Bahra počíná něco jako zhavý entusiasmus pro katolicismus - toto, jako červená nit, prochází vším ostatním. To přece dříve neměl. Nuž, kdo Hermanna Bahra zná, ten nebude pochybovat, že v hlavní postavě příběhu, vězí něco z autora. Není to autobiografický román, ale v tom Františkovi je mnoho z Hermanna Bahra. A jak se dnes takový literát vyvíjí (příčemž slovo „vyvíjí“ by si mělo vždy ponechat svůj původní význam) a bere to skutečně vážně a je takovým poctivým hledačem, jako Hermann Bahr, pak se něco přece na toho Františka přenese, totiž líčení, jak se postupně vyvíjel, jak hledal. Nakonec ten František v něčem uvázl, potom, co hledal všechno možné - vidíte, jak ho líčí, toho Františka, na něhož přenesl něco ze sebe sama? František se snaží dovědět se vlastně všechno, co může člověku doba dát, všechno poznat, všude hledat, pátrat po pravdě. Tak se zabýval různými věcmi. Nejprve byl botanikem u slavného Wiess-nera ve Vídni, potom chemikem u Ostwalda, potom národohospodářem atd. atd. Prochází vším, co doba poskytuje. Mohl by se stát také grecistou u Willamowikeho, nebo by se

mohl podívat na filosofii u Euckena nebo Kohlera. Potom poznává národohospodářství v Schmollerově semináři a bylo by to mohlo být v jiném semináři, u Brentana nebo jinde. Potom poznává u Richeta, jak se lidé snaží proniknout do pozadí duševních tajemství - to by také mohlo být u někoho jiného. Snažil se poznat psychoanalýzu u Freuda. A když ho toto vše neuspokojuje, jde k theosofům do Londýna. Stále pátrá po pravdě. Nechá si dát od někoho více rezervovaného esoterická cvičení, ale nekoná je dlouho, ta jej příliš netěší. Myslí si, že musí hledat dále, a tu se dostává k nějakému mediu. Toto medium koná po léta nejskvělejší manifestace, dokud není demaskováno; ovšem to už je František do tohoto media dávno zamilovaný. Musí (jak jinak) rychle odcestovat a přenechává toto medium jeho osudu. Tato dáma se po té stává špionkou, vždyť přece každý je dnes nějak poplatný době, a tento román byl napsán teprve v nejnovější době.

Ale takových lidí je dnes mnoho právě mezi těmi, kteří posuzují duchovní život. V podstatě takto si musíme představovat ty, kteří přicházejí k tomu, aby vyslovovali svůj úsudek. A svůj úsudek vyslovují dříve, než proniknou do prvotních elementů, nikoli jako Hermann Bahr, neboť ten dospívá k tomu, že objevuje něco o tom, že existuje vnitřní zření, k tomu jiní, kteří vyslovují úsudek, nedocházejí. Hermann Bahr dnes samozřejmě nahlíží, že bude o mnoha věcech usuzovat jinak, než dříve. Kdyby dříve dostal do ruky řekněme mou Theosofii - co já vím, jak by o ní usuzoval. Dnes by řekl: Ano, existuje vnitřní oko, existuje vnitřní zření, je to takový jistý druh expresionismu. Tak to je, není-liž pravda, protože on se právě dostal k tomuto vnitřnímu zření, které se dnes vyžívá na cestě expresionismu. Inu, to nic nedělá, to jsou ideje, ke kterým Hermann Bahr přišel vlivem inspirací z Gdaňsku a udělal z toho tuto knihu.

Chtěl jsem vám toto uvést jen jako příklad, jak je dnes obtížné propracovat se tím vším a jak se musí jevit tomu, kdo má jasný názor a pojem o tom, co chce duchovní věda, jak na něm spočívá odpovědnost, aby všude, kde je to možné a nutné, činil vše pro to, aby se rozptýlily předsudky. Víme-li, z jakých pokladů tyto předsudky vznikají a jak ti nejlepší dnes, co píšou nesčetné eseje a dramata, jak při poctivém hledání dospívají k nejelementárnějším věcem po svém padesátém roce, potom musíme říci: Chápeme již, jak obtížné je dnes proniknout s duchovní vědou, neboť nejprostší mysl by duchovní vědu samozřejmě přijala, ale je od toho odvrácena těmi lidmi, kteří vyslovují úsudky z takových základů, jak jsem vám to vylíčil.

Ale hleďte, milí přátelé, nakonec prožíváme přece v naší době ledacos a často jsem upozorňoval na to, jak materialistické myšlení přešlo naší době do masa a krve, takže lidé skutečně vůbec nevědí, že vlastně vymýšlejí fantastický brak tím, že budují vznešené teorie. Není-liž pravda, už častěji jsem vás pobavil tím, jak se dnes učí Kant-Laplaceově teorii, co se ukazuje dětem ve škole. Předvádí se jim tak pěkně, jak Země byla sluneční mlhovinou, jak se tato mlhovina točila a jak se z ní potom oddělovaly planety. A co by bylo zřejmější, než pohled na malou kapičku oleje, kouskem tuhého papíru ji v ekvatoriální rovině rozdělit, zabodnout do toho jehlu a potom s tím otáčet - tu se tak krásně odštěpují planetky, že, a pak se řekne: A to se stalo také ve velkém tam venku, to, co se zde uskutečňuje v malém. Jakpak by se mohl člověk z takového provedení důkazu vymanit! Jen by musel být tady venku ve ves-míru velký pan učitel,

který tím tenkrát točil, není-liž pravda? Na to se ovšem většinou zapomíná. Nesmíme ale zapomenout na nic, všechny faktory se musí brát v úvahu! Tedy i to, když tam venku ve vesmíru nestojí velký pan učitel nebo velký pan profesor a netočí... Ale na to se zpravidla zapomíná, protože to je příliš oslnivě zřejmé.

Mohlo by se říci: Již to je něco velkého, když se najde dostatečně velký počet myslících lidí, aby charakterizovali z toho, co tu ještě zůstalo z idealismu a spiritualismu, tuto věc v jejím plném významu. A proto musím vždy znovu a znovu po ukazovat na krásné věty v knize o Goethovi od Hermana Grimma. Uvedl jsem je také nyní v knize, která co nejdříve vyjde (16). Herman Grimm říká:

„*Dlouho již vládla za jeho mládeži (Goethova) velká Kant-Laplaceova fantasie*“ (vidíte, Herman Grim to nazývá jejich fantasií!) „*o vzniku a budoucím zániku zeměkoule. Ze světové mlhoviny v sobě rotující, to si již děti přinášejí ze školy, se formuje centrální plynová kapka, z níž se potom stává Země a prodělává jako tuhnoucí koule v nepředstavitelně dlouhých časových obdobích všechny fáze, včetně epizody obývání lidským rodem, aby se nakonec zřítíla zpět do Slunce jako vypálená škvára. Dlouhý, ale publiku zcela pochopitelný proces, pro jehož uskutečnění není již zapotřebí žádného vnějšího zasahování, kromě úsilí nějaké zevně stojící síly, která by udržovala Slunce na stejně vysoké teplotě. Pro budoucnost není myslitelně žádná neplodnější perspektiva (říká Hermann Grim), než ta, která nám má být dnes obligátně vnucována v tomto očekávání jako vědecká. Kost ze zdechliny, které by se hladový pes obloukem vyhnul, by byla osvěžujícím, chutným kouskem ve srovnání s tímto posledním exkrementem stvoření, podle kterého by naše Země nakonec spadla opět do Slunce. Je to jen vědecká zvědavost, s níž naše generace přijímá takové věci a chce jim věřit; znamená chorobnou fantasii, na jejíž vysvětlení jako historického dobového fenoménu budou jednou učenci budoucích epoch vynakládat mnoho bystrosti.*“

Vskutku bude se v budoucnu o tom přemýšlet, jak přišlo lidstvo na to, aby myslelo jako pravdu takový brak, kterému se již dnes zcela samozřejmě vyučuje na všech školách jako pravdě!

„*Nikdy*“, pokračuje Herman Grimm, „*by Goethe nepřipustil takovou bezútěšnost. Goethe by se velmi střežil toho, aby odvozoval důsledky Darwinovy školy z toho, co sám v tomto smění nejprve přírodě odposlouchal a pak vyslovil...*“

Víte přece, milí přátelé, že při nějakém duchovnějším pojetí darwinismu by vyšlo něco jiného. Proti darwinismu jako takovému se neobrací to, co mínil Herman Grimm, ani to, co já mohu říci, ale proti materialistickému výkladu Darwinovy teorie, který dospěl k tomu, co Herman Grimm označil v ústní přednášce jako představu urážející lidskou důstojnost, totiž že se člověk vyvinul v přímočarém vývoji z nižších zvířat přes opice k člověku. Víme, s jak velkým souhlasem se kdysi setkal Huxley (17), když se mu jako odpovědi dostalo od jednoho biskupa všech možných důvodů, které bylo možno uvést jako námitky, jež dovedl vznést biskup proti tomu, že člověk povstal z opice. Huxley se setkal s velkým souhlasem, když našel tehdy tato slova: On prý přece raději pochází z opice a postupně se vypracoval z opičí úrovně ke svému světovému názoru, než aby se ztotožnil s takovým původem, který vyznává onen biskup; a že by se byl potom propracoval směrem dolů až k jeho světovému názoru. Nu, Huxley se setkal s

velkým souhlasem. Ale není-liž pravda, takové věci - často velmi duchaplné - mi připomínají jednu anekdotu o malém chlapci, který přišel ze školy a vysvětloval svému otci: „Tatí, ve škole jsem se nyní učil, že pocházíme z opice, všichni lidé.“ Otec říká: Co tě to napadá, ty hloupý kluku!“ „Ale ano, tatí“, odpovídá chlapec, „všichni pocházíme z opice.“ „Ty možná jo,“ rozčiluje se otec, „ale u mě tomu tak není!“ Častěji jsem vás porůznu již upozorňoval na logické hrubky v myšlení, které vede k takovému materialistickému výkladu Darwinova názoru. Jenže v naší době se ještě všechno přehání. Nejenže jsou tu takové věci, které jsme přivedli už „náramně daleko“, ale u některých lidí to jde Ještě dále“!

Tak bych vám mohl vyprávět o jednom muži, který strašně zuří, že na světě existuje nějaká filosofie a že existovalo tolik filosofů, kteří stále vymýšlejí nějaké filosofie - strašně proti těmto filosofům zuří, a nadává na celou filosofii. A tento muž dal v poslední době opět vytisknout velmi mnoho nadávek proti filosofii a chce nyní najít zvláště výstižnou větu, skrze niž bude celou svou zuřivost proti filosofii ventilovat. Tuto větu vám chci přečíst, abyste ji poznali, neboť je přece dobré vědět, co se myslí právě v současnosti o filosofii, pomocí které chtějí lidé přijít k pravdě a pomocí které bylo přece mnoho věcí vykonáno, jak uvidíte z knihy, kterou v nejbližší době vydám.

Tedy tento muž říká: „*Nemáme více filosofie, než zvíře.*“

Tento muž tedy nejen tvrdí, že my lidé pocházíme ze zvířat, nýbrž přímo dokazuje, že s tím nejvyšším, co lidstvo až dosud hledalo, totiž s filosofií, skutečně nedospěje nad zvíře, protože lidé nemohou vědět nic více, než co může vědět i zvíře. Míni to docela vážně. Lidé prý nemohou vědět více než zvíře, nemají více filosofie, než zvíře, jen zuřivé pokusy dospět k nějaké filosofii a konečné nahlédnutí, že nic nevíme - jen tím se lišíme od zvířete. - Tedy pouze to, že chápeme, že nic nevíme jako dobytek, to nás odlišuje od zvířete! Víme pouze to, že jsme zvířetem, to nás od zvířete odlišuje! A celé dějiny filosofie jsou pro něho vyřízeny, pro toho muže, který se snaží dokázat, že to jsou jen zuřivé pokusy, které konali filosofové oproti této jednoduché pravdě, že lidé nevědí o světě více, než zvíře, jsou to jen zuřivé pokusy dospět nad to. Nyní se mě, milí přátelé, otážete: kdo může prohlásit o filosofii takový zmatený názor? Domnívám se, že by vás to mohlo zajímat. Tím, kdo má na filosofii takový názor, je profesor filosofie na universitě v Cernovicích, profesor Dr. Richard Wahle! Tento muž napsal již před mnoha lety knihy „Konec filosofie“ a „Konec myšlení“; a nyní napsal knihu „Tragikomédie filosofie, tragikomédie moudrosti“, kde jsou věty, jako tato! Tento muž tedy zastává svůj úřad jako řádný profesor filosofie na universitě, kde přesvědčuje posluchače o tom, že člověk neví víc, než zvíře!

Je snad docela dobré, pohlédnout na takové věci, neboť z nich poznáme, jak „nádherně daleko“ jsme to přivedli. Jak řečeno, je již svrchovaně nutné, abychom pohlédli poněkud blíže na nutnosti života, které spočívají v tom, že se lidé musí rozhodnout brát vnitřní Svatodušní svátek vážně, zažehnout v duši světlo, přijmout do sebe duchovno. Mnoho, mnoho, milí přátelé, bude záviset na tom, aby existovali ve světě alespoň někteří lidé, kteří rozumějí, jak má být a musí být v naší době slaven vnitřní Svatodušní svátek duše.

Nevím, jak dlouho ještě potrvá, než bude má kniha hotová, tak dlouho tu musím zůstat. Budeme moci spolu dále hovořit snad ode dneška za osm dní.